

MUNKHYTTANS SKOLA

LINDESBERGS KOMMUN

LITE SKOLHISTORIA

MUNKHYTTANS SKOLA

En av de mindre folkskolorna i Lindes Bergsförsamling, Örebro län.
Nedlagd 1931.

Skolbyggnaden är bevarad och ägs av Lindesbergs kommun.
Den ligger i Munkhyttans by utefter vägen mellan Lindesberg och
Siggebohyttan.

Ingen ombyggnad har skett efter skolans nedläggning. Trakten omkring
är i det närmaste avfolkad.

Fråga:

Hur ordnades skolundervisningen i en fattig glesbygd som Munkhyttan?

- 1 När och hur kom skolan till stånd?
- 2 Vilka var beslutsfattarna?
- 3 Vilken typ av skola - lästider?
- 4 Lärarna och deras villkor?
- 5 Skolämnen och läromedel?
- 6 Eleverna ~ skolväg - skolgång?

Undersökningen avser tiden från folkskolans införande 1842
fram till sekelskiftet.

Astrid Bergsten-Landström

Efter ett långvarigt förberedelsearbete antog Sveriges riksdag folkskolestadgan 1842. Där stadgas att ”i varje stadsförsamling och varje socken bör finnas minst en, helst fast, skola med vederbörligen godkänd lärare”. Kostnaderna för folkskolan skulle i huvudsak ligga på kommunerna. På landsbygden, där fattigdomen var allmän, gjordes därför inte mycket för att införa folkskolan. Riksdagen fick redan år 1843 gå med på att visst statsbidrag skulle utgå.

Trots statsbidraget tyckte man i många landsbygdssocknar att utgifterna för skola och lärarlöner var tunga att bära.

Problemet löstes genom en kunglig kungörelse år 1853 om inrättande av mindre skolor (kallades senare mindre folkskolor) i avlägsna byar där långa avstånd hindrade barnen från att komma till en skola med examinerad lärare l.

I den mindre folkskolan kunde lärare utan seminarieutbildning anställas, vilket hade till följd att även kvinnor kunde antas som lärare. Denna arbetskraft ställde sig relativt billig för socknarna. År 1861 tillsattes statliga folkskoleinspektörer. Dessa bidrog i hög grad till skolväsendets utveckling.

Hur ordnades skolundervisningen i en fattig glesbygd som Munkhyttan? Munkhytte by tillhörde Lindes Bergsförsamling fram till kommunsammanslagningen 1971. Enligt skolrådsprotokoll av den 1 augusti 1847 sammanträdde skolstyrelsen för Lindes Bergsförsamling i sockenstugan för att enas om grunderna till folkskoleväsendets fullständiga ordnande inom församlingen i överensstämmelse med Kungl. Majt:s nådiga stadga angående folkundervisningen i riket av den 18 juni 1842.

Tidigare hade man genom domkapitlet underdånigt bett om anstånd med införandet av folkskolan till den 1:a november samma år. Man bad också att få behålla de medel som anslagits till skolans införande. Kungl. Majt uppdrog åt biskopen och landshövdingen att pröva saken. Enligt en kungörelse av den 13 mars 1846 kunde medlen fräntas de församlingar som åsidosatte sina förpliktelser. Det var alltså hög tid att dra upp riktlinjer för ”folkskoleverkets” fullständiga ordnande i Lindes Bergsförsamling!

Protokoll, hållet vid Lindes Bergsför-
samling Skolestyrelsens sammankände
i Tocknestuguan Söndagen d. 1 Aug.
1847. Närvarande: Ordföranden samt
samtelige Skolestyrelsens ledamöter, med
undantag af W^{man} Lars Andersson i
Wassfjället.

S. I. O. D. F. Utkännas af Ordföranden att an-
damlit vid Skolestyrelsens sammankallan-
de ware förberedande öfverläggning om
grunderna för folkskoleväsendets fullständi-
ga ordnande inom Bergsförsamlingen i
öfverensstämmelse med Kong. Maj:ts nå-
diga stadga angående folkskoleundervis-
ningen i Riket af d. 18 Juni 1842.
Hvarfther upplästes "Utdrag af Proto-
collet hållet i Westeras Domkapitel
d. 11te Junii 1847", innehållande meddel-
ande af Kong. Maj:ts till Domkapitlet
gifna mådiga svar uppi Bergsförsamlin-
gens, genom Domkapitlet gjorda underdä-
niga ankiellan om anstånd till d. 11te
Nov. detta år med folkskoleväsendets
fullständiga ordnande.

Man enades om följande grunder till reglemente för skolorna i Lindes Bergsförsamling 1847:

1 Lämpligt antal flyttbara skolor inrättas. (Fasta skolor i varje byalag skulle överstiga församlingens förmåga.)

2 Församlingen indelas i 8 skolrotar, i varje skolrote tillsätts en byskolemästare som icke behöver ha seminariekompetens men som efter skolstyrelse ordförandes prövning befinnes lämplig. Denne barnalärare äger att inom skolroten under varje år hålla skola på tre stationer, 1/3 av årets lästid på varje ställe.

3 För meddelande av högre kunskaper bör två examinerade folkskol lärare _ anställas. Dessa bör ambulera på vardera fyra rotar och stanna sex månader på varje så att de på två år hållit skola i hela sitt distrikt. Till deras uppgifter skall också höra inspektion av byskole mästarnas undervisning.

4 Lön till de examinerade lärarna skall utgå efter § 4 i skolstadgan. Till de oexaminerade lärarna bör utgå en summa av 100 riksdaler som årslön jämte husrum och vedbrand.

5 Den ålder då barnens skolgång ovillkorligen bör ta sin början sätts till åtta år. Där föräldrarna så önskar kan skolgången börja tidigare.

Nästa skolstyrelsesammanträde hölls den 17 oktober samma år. Då fastställdes det å förra sammanträdet föreslagna reglementet för folkskoleundervisningen inom Lindes Bergsförsamling. Innan det vunnit laga kraft måste det dock underställas "Högw Domkapitlet i Westerås" prövning.

Nu skedde också roteindelningen. Munkhyttan kom att tillhöra sjätte skolroten där Fornbohyttan, Skvatthammarn, Bromsjö och Munkhyttan utgjorde första stationen.

Fornaboda och Snuggan utgjorde andra, medan Fanthyttan och Hafsta utgjorde tredje stationen.

1 Lön 250 riksdaler per år jämte husrum och vedbrand.

Skolstyrelsens ordförande, prosten C D Arosenius, antog å styrelsens vägnar skolemästare till de åtta rotarna. De två examinerade lärarna som antogs placerades i Vedevåg och Guldsmidshyttan.

Nu gällde det för skolstyrelsen att ta fram medel för skolans finansiering. Vågmästare G Behm i Lindesberg hade som kassaförvaltare upprättat ett kostnadsförslag för år 1848, där det framkom att ca 900 riksdaler riksgäld behövde anskaffas utöver de medel som enligt skolstadgan tillföll skolorna.

Man erinrade sig att den så kallade skolmästarlönen, som församlingen betalt till stadsskolans rektor ej hade blivit erlagd de tre sista åren. Man beslöt att rotemästarna genast skulle indraga denna avgift för tre år vilket ansågs tillräckligt för att täcka bristen i kassan. Skolrådsprotokollet från 1848 visar att folkskolan var igång i samtliga åtta, rotar.

Men långt ifrån utan problem! Man kan läsa i följande års protokoll om skollokaler som är så undermåliga att ingen undervisning kan bedrivas. På någon station har man inte ens skaffat lokal. Byskolemästarna är också ett problem.

Trots att de prövats av själve skolstyrelseordföranden befinnes en och annan helt oduglig för sin uppgift. År 1849 anmäls att läraren i sjunde roten på grund av sin oordentliga levnad avlägsnats från tjänsten. Lärarna klagade ofta över kalla och dåliga bostäder samt att de blivit anvisade lokaler som det var omöjligt att hålla skola i. Vidare klagar de över svårigheten att få ut sina arvoden av rotarna 1/.

Det första årtiondet var skolorna i socknen ”ambulatoriska”. De två examinerade lärarna tjänstgjorde en termin på varje rote inom sitt område (fyra rotar). Man hade alltså tillgång till examinerad lärare endast vartannat år. För många elever blev vägen till den station inom roten där läraren höll skola allför lång. Byamännen i Munkhyttan klagade år 1860 inför skolstyrelsen att, då skolan ej hölls i byn, skolvägen för barnen var så lång att de ej kunde begagna sig av undervisningen. De anhöll att skolan skulle förläggas till Munkhyttan. Samma år erinrar ordföranden om att Skolverket blivit ordnat 1847 och sedemera utvidgats, men i flera avseenden varit mindre ändamålsenligt på grund av att skolorna varit ambulatoriska. Han föreslog en förändring till fasta skolor inom varje rote.

Då skulle rotarna själva få tillsätta sina lärare - dock efter ordförandes godkännande.

Rotarna skulle till lärarnas lön uppbära pengar från skolkassan.

1/ Vid skolstyrelsens sammanträde 21 januari 1849 föreslog brukspatron E Cederborgh att en avgift av två styver per dag och barn skulle betalas till läraren av barnens föräldrar. Det skulle tjäna två syften: dels någon förhöjning av byskolemästartas låga löner, dels hos dessa väcka intresse att tillse att alla barn i skolåldern verkligen bevisade skolan. Förslaget avslogs.

År 1862 klagade Munkhyttans byamän åter i en skrivelse till skolstyrelsen.

De skrev att avståndet mellan Munkhyttan och Fornbohyttan lade hinder i vägen för barnen att begagna skolan den tid den var förlagd till Fornbohyttan.

De anhöll om att det "som det en gång tillförne skett, en särskild skola måtte öppnas i Munkhyttan"*. Denna begäran avslogs enär det var Snuggan och Fornaboda som stod på tur att få skola. I stället anmodades skolstyrelsens ordförande, prostén Arosenius, att hos brukspatron C H Wedberg på Hammarby göra en framställan om medverkande till skolverkets ordnande i Munkhyttan.

I ett senare protokoll antecknas att Brukspatron Wedberg lovat besöka Linde för att samråda med skolstyrelsen. Att man räknade med Wedbergs medverkan till en skola i Munkhyttan förstår man av att man nu uppmanar Fornaboda, Snuggan och Fornbohyttan att inrätta en egen fast skola. Byamännen i Fornbohyttan ville emellertid dröja med beslutet tills dess att fråga om skola i Munkhyttan blivit avgjord. Man ville då pröva vilketdera distrikt man skulle förena sig med. Så - den 4 juli 1863 upplästes protokoll hållet vid sammanträde med Munkhytte förhørsrote i Lindesbergs sockenstuga den 13 mars samma år. Uppgörelse hade där kommit till stånd om inrättande av en fast skola i Munkhyttan mot erhållande av 75 riksdaler riksmünt årligen såsom bidrag till en lärarinnas avlöning.

Inför vårterminen 1864 står Munkhyttan antecknad som fast skola och att lärarinna skall anskaffas.

1 Ht 1858 Examinerade läraren Lundell i Munkhyttan.

2 12 jun 1862.

Från och med vårterminen 1865 benämns Munkhyttan som mindre fast skola och med Charlotta Silow som lärare.

Förslag till skolbudget för år 1865

för år 1865

Utgiften

Aflönning af Skolläraren till samtliga lärare, med afseende på Medverksats utvidgning, upptages till	3440
Afsvaret för Medinspektion	75
Skjutet	40
Material och Skrivet	200
	<u>R.R. 3755</u>

Inkomster

Supponerad Skattskattning d. 1 Jan. 1865	631.64
Andel i länets utskänkningsmedel upptages till	330. -
f. d. Rectoralören	378. -
Folkskole afgiften för 1864 från Rådet upptages till	1100. -
Regjerat Skatteafslag för 2 ^{de} exam. lärare	162. -
	<u>2598.64</u>
Således brist, som måste fyllas genom taxering	1156.36
	<u>R.R. 3755</u>

Till fyllande af denna brist beslöt Skolrådet twåtygga
Förfamlingen att göra en taxering å 35 hkr af hvarje skatt-
skyldig person, hvilken taxering beräknades kunna inbringa
ca omkring 1250 R. R.

SKOLSTYRELSE

I reglementet för folkskoleinrättningen inom Lindes Bergsförsamling av år 1847 stadgas att skolstyrelsen skall bestå av 13 ledamöter med kyrkoherden som ordförande. Under åren 1847-1866 var prosten Carl Daniel Arosenius i Lindesberg ordförande. Till hans uppgifter hörde, förutom att vara förbindelslänk mellan skolstyrelsen och domkapitlet i Västerås och att övervaka och inspektera sockens skolor.

Redan 1849 klagar han över att, enär skolornas antal är så stort, han inte hinner besöka dem så ofta som han borde. Han vädjar till ledamöterna att åta sig uppsyn över sina närmast liggande skolor och genast inrapportera om något händer som bör föranleda styrelsens åtgärd. Alla åtar sig detta uppdrag. Tillsynsman för Munkhyttan var före detta riksdagsman Lars Larsson i Torphyttan.

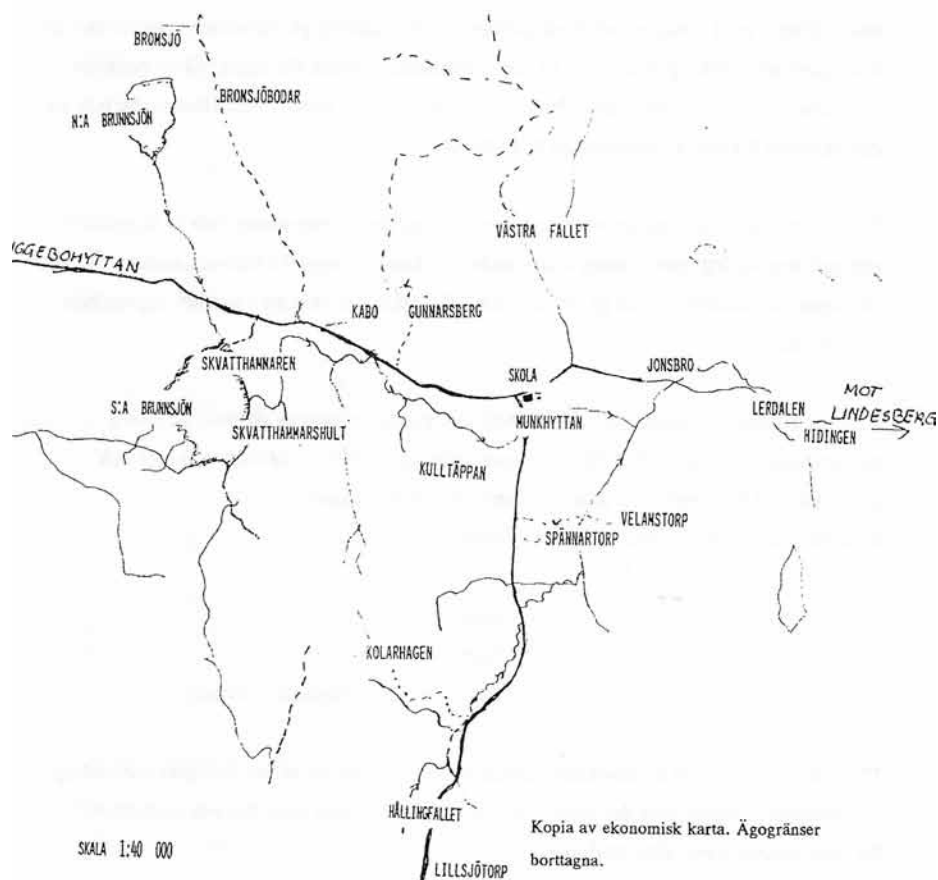
Skolstyrelsen hade åren 1847-1849 enligt skolrådsprotokollen från dessa år följandeutseende: Ordförande prosten C D Arosenius, kyrkvärden I Lekberg i W Bohr, före detta riksdagsman Lars Larsson i Torphyttan, nämndeman Anders Andersson i Siggebohyttan, sexman Per Ersson i Danshyttan, sexman Erik Ersson i Aspa, bergsman AndersAndersson Sör i Björkhyttan, nämndeman Per Andersson i Rya, nämndeman LarsAndersson i Vasselhyttan, nämndeman Per Andersson i Åboda, bergsman Erik Persson i Guldsmidshyttan och riddaren och brukspatronen E Cederborgh i Vedevåg.

Tog skolstyrelseledamöterna sin uppgift på allvar? Till oktobersammanträdet 1847 inställde sig endast sju ledamöter och till nästa protokollförda sammanträde (oktober 1848) endast sex ledamöter. I ett protokoll av den 10 juni 1852 anmäler ordförande att han trenne gånger sistlidna år kallat till sammanträde men att så få infunnit sig att protokoll ej ansetts kunna upprättats.

Prosten Arosenius hade själv vidtagit de åtgärder som var nödvändiga och bad om skolstyrelsens godkännande av hans förvaltning. Givetvis blev hans åtgärder godkända. Man kan med fog säga att prostens inflytande över folkskoleväsendet i Lindes Bergsförsamling var mycket stort.

1 Skolrådsprotokoll 21 januari 1849

Efter 1863, då Munkhyttan fick fast skola med egen lärare, blev skolroten lika med förhørsroten¹.

MUNKHYTTANS SKOLROTE

År 1888 mottog skolan elever även från Fornbohyttan och Siggeboda, två byar som ej tillhörde Munkhyttans skolrote.

¹ Skolrådsprotokoll 16 maj 1863

SKOLBYGGNADEN

År 1863 hade Munkhyttans förhørsrote beslutat att bygga ett skolhus gemensamt för hela roten. Största delen av roten lydde under Hammarby bruk. Protokoll från 1862 berättar att förhandlingar med riddaren och brukspatronen C H Wedberg på Hammarby pågick och att brukspatronen ställt sig positiv till att fast skola skulle komma till stånd. Äldre personer med anknytning till Munkhyttan har uppgett att byggnaden flyttats från Hammarby och att den skänktes till byn av brukspatron C H Wedberg.

Skolhuset hade en för trakten ovanligt utseende med smal undervåning och åt långsidorna utbyggd övervåning med kraftigt utskjutande tak. Den var byggd i timmer. Nedre våningen var lärarinnebostad på ett rum och kök. Skolsalen och ett kapprum upptog hela övervåningen.

År 1881 företogs en besiktning och värderingen av församlingens skolhus. Skolan i Munkhyttan värderades till 2 255,75 kronor, uthuset till 139,71 kronor, stängsel och brunn till 260,06 kronor och skolinventarier till 73,60 kronor.

Inventarielistan var inte lång:

- 1 bord
- 1 tavla
- 1 pulpet
- 2 stolar
- 6 bänkar 8,5 fot långa (långbänkar)

Eftersom över 40 barn undervisades samtidigt 3 kan man förstå att de fick sitta både trångt och obekvämt. Bättre blev det först 1885, då nya bänkar med plats för två anskaffades 4.

De hade ryggstöd och låda med lock.

1/ Besiktningen utfördes av 1881-1882 års kommitté för skolhusens Övertagande för gemensam räkning.

Bilagor

till kyrkostämmoprotokoll, Pastorsexpeditionen i Lindesberg.

2 /Ungefär 2,6 meter.

3/ Inspektörsrapport 1883, Västerås domkapitel.

4/ Lindes Bergsförsamlings skolräkenskaper 1885, kommunens arkiv Lindesberg.

Skolsalen uppvärmdes med järnkamin. Lärarinnan skötte eldningen med hjälp av de större barnen. En gång i månaden städades skolsalen av någon av barnens föräldrar, medan barnen själva stod för varjedagsstädningen. Dricksvatten hämtades ur en källa intill skolan¹.

På en tomtkarta upprättad 1883 uppges skoltomten som ouppbruten stenmark.

Munkhyttans skola 1990, foto Lennart Svalin.

¹ Uppgifter om Munkhytte skolehus 1890, Länskolnämndes arkiv.

LÄSÅRSTIDER

Enligt reglementet för Lindes Bergsförsamlings folkskolor av år 1847 börjar läsåret första februari och avslutas i mitten av december. Denna läsårsindelning bibehålles hela 1800- talet. I skolrådsprotokoll av 1864 uppges att de mindre skolorna, till vilka Munkhyttan hörde, läser i tremånadersterminer. Tio år senare 1873 har terminerna utsträckts till fyra månader’.

1 Inspektörsrapporten från 1882 sägs att Munkhyttans mindre skola arbetar i två “avdelningar vilka undervisas av samma lärarinna på skilda tider. Årsklasserna uppges till fyra, två i varje avdelning. Förklaringen till ”skilda tider” finner man i skolans dagböcker?

Hur terminerna delas upp på småskoleavdelningen och folkskoleavdelning framgår av följande uppställning:

1 februari - 30 april klass 3 och 4

1 maj ~ 30 juni klass 1 och 2

1 september - 30 oktober klass 1 och 2

1 november - 5 december klass 3 och 4

Barnen i Munkhyttans skola undervisades som framgår av terminsindelningen endast fyra månader’ om året! År 1900 är terminsindelningen ändrad så att de äldre barnen läser fem - månader medan de yngre fortfarande läser fyra månader.

Hur länge gick barnen i skolan? Inspektörsrapporter och dagbok talar om fyra klasser. Det 8 första reglementet säger att barnen skall begagna sig av undervisningen även efter avslutad skolgång tills de börjar nattvardsskolan.

1 Skolrådsprotokoll 16 maj 1874.

2 Dagbok för Munkhyttans skola 1888 - 1897, 1900 - 1918.

Vi följer en årskurs ur dagboken från 1889.

Då börjar Ida, Anders, Oscar, Albert, Beda, Anna och Axel i första klass. 1890 går fem av barnen i andra klass (Albert och Axel går kvar i första klass).

1891 antecknas Ida, Anders, Oscar, Beda och Anna som tillhörande klass tre.

1892 går de fortfarande i klass tre med undantag av Anders som går i klass fyra. (Albert går nu också i klass tre.)

1893 går Ida, Anders, Beda och Anna i klass fyra. (Oscar har flyttat och Albert går i klass tre.)

1894 går Ida, Beda, Anna, Anders och Albert i klass fyra.

1895 går Ida, Beda och Anders i klass fyra.

Gossen Anders går rakt igenom alla fyra klasserna men stannar kvar i skolan ytterligare två år. Hans skoltid, liksom Annas, varar i sex år. Ida och Beda går också tre år i klass fyra men dessutom två år i klass tre. För Ida, Beda och Albert varar skoltiden i sju år.

Efter år 1900 är skolan enligt dagboken indelad i sex klasser.

LÄRARNÄ

År 1865, då Munkhytte skola varit fast mindre skola ett år, anställdes en lärarinna vid namn Charlotta Silow. Hon erhöU som årslön ett hundra riksdaler förutom bostad och vedbrand. Ett år senare höjdes hennes lön med tjugofem riksdaler enligt protokoll daterat den 26 maj 1866. Charlotta Silow efterträddes av Lovisa Andersson år 1869. När hon efter tio år som lärarinna ingick äktenskap och flyttade ifrån roten måste hon ansöka om att få fortsätta som undervisare. Detta beviljades. I protokollet antecknas hon som gifta ’

Lovisa Lönnström. År 1888 skärpte skolstyrelsen kravet på att kvinnliga lärare skulle vara ogifta. Det heter i ett protokoll från den 31 mars: ->_”Beslöts att icke vid någon skola må tillsättas gift lärarinna enär deras mångahanda andra \plikter begripligen måste göra intrång på deras egentliga verksamhet”. Dock tillägges man att det icke är självklart att redan gifta borde skiljas från tjäns-

ten. Undervisningen i de mindre skolorna sköttes av småskollärarinnor. Detta bekymrar folkskoleinspektören. I skrivelser till skolstyrelsen påpekar han att lärarinnorna i de mindra skolorna är för okunniga för att undervisa de större barnen. Ett par undantag gör han i 1889 års skrivelse därhan framhåller att lärarinnorna vid Munkhyttan och Hammarn är väl lämpade att sköta mindre skolor med stort barnantal.

År 1891 uttrycker han ånyo sitt missnöje med inrättandet av mindre skolor där en småskollårarinna undervisar samtliga 1 i skolan inskrivna barn. Men eftersom han förstår att roterna ej vill bära kostnaden för examinerade folkskollärare, föreslår han att lärarinnorna vid de mindre skolorna skall få genomgå en kurs hållen av en kunnig och kraftig! folkskollärare för att öka sina \ kunskaper 3

1 Skolstyrelseprotokoll 9 augusti 1879

2 Skolstyrelseprotokoll 1889

3 Skolstyrelseprotokoll 9 augusti 1879

Munkhyttans skola sköttes till sin nedläggning av lärare med småskolläraryt-
bildning:

Charlotta Silow 1865 - 1868

Lovisa Andersson Lönnström 1869 - 1884

Ida Charlotta Karlsson ht 1884 - 18861

Anna Barkman 1887 - 1890

Hilma Ekstrand vt 1891

M L Carlborg f Lewenhard ht 1891

Matilda Gustavsson 1892 - 19~

1/ Endast 18 år gammal vid tjänstens tillträddande. Efter ett års tjänst i Munkhyttan ville hon byta tjänst med lärarinnan i Aspa. Skolstyrelsen anser att den före beslut bör inhämta skolrotens yttrande ”förmämligast av Brukspatron C W Wedberg på Hammarby såsom ägare av nästan hela denna rote”.

Hennes begäran avslogs

Protokoll 18 juli 1885.

LÄROÄMNINGEN _ LÄROMEDEL

I reglementet för folkskolan i Lindes Bergsförsamling av 1847 stadgas i femte paragrafen att kristendom skall vara skolans förmämsta läroämne med daglig undervisning som skall vara så lättfattlig och allvarlig ”att kristendomens huvudsanningar må djupt intränga och befästas i barnens förstånd och hjärta”. De övriga läroämnena nämndes ej, man hänvisar till skolstadgan. Likaledes med hänvisning till skolstadgan befrias flickorna från ”skyldigheten att inhämta huvuddragen av allmänna historien, räknekonsten utöver de fyra räknesätten i hela tal, geometri och lineärritning och att begagna gymnastik”. Om flickor önskade delta i gymnastik skulle särskild tid för detta anslås och gossar ej tillåtas närvara!

År 1868 antogs ett nytt reglemente för skolorna i Lindes Bergsförsamling. Där fastställdes lärokursens omfattning. För 1:a lärokursen krävdes godkänd stavning och innanläsning av de 22 första stavningstabellerna, innanläsning i Nya testamentets bibliska historia och att kunna räkna addition med kulor. Ett viktigt läromedel var således Nya testamentet. Till skolstyrelsen rapporterades att många av barnen på grund av bristande medel ej kunnat skaffa sig psalmbok och Nya testamentet vilket var oundgängligt för innanläsningen. Beslöts att böckerna skulle inköpas till nödigt antal och räknas till inventarierna 1.

I Inspektörsrapporten från 1883 framgår att Munkhyttans elever undervisades i folkskolans alla ämnen utom geometri. Här uppges att både gossar och flickor deltar i gymnastik t (rubriken lyder gymnastik och vapenövningar).

Den första förteckningen över de läromedel som användes i Munkhyttan är från 1886. Åtta av de 25 upptagna läromedlen har anknytning till kristendomskunskap. Kartor fanns över Sverige-Norge, Europa och Palestina. Vidare kan nämnas globkarta, anatomiska väggtavlor och atlas till djurriket. De böcker som tas upp är läroböcker i historia,

1 Skolrådsprotokoll 14 oktober 1849

2 Länskolnämndens arkiv

geografi, naturlära, huvudräkning, frihandsteckning samt Folkskolans läsebok i nitton exemplar. År 1891 anmodar folkskoleinspektören skolstyrelsen att se till att läseböcker för nybörjarna med den nya stavningen inköps¹.

En sida ur "De första läsöfningarna" av J M Ambrosius. Utom 1891.

Läsning med själf-ljud och håll-ljud.

1. a, l

al, la, all, al-la.

2. m

mal, lam, ma-la, lamm,

alm, mam-ma, malm, Al-ma, Malm.

3. å

ål, åm, må, mål, må-la, Å-mål.

4. n

man, aln, An-na, namn, nam-na,

Nan-na, ån, mån, nå, nål, lå-na.

Ambrosius, Läsöfningar.

¹ Skolrådsprotokoll 1891

ELEVERNAS SKOLGÅNG

De barn som begagnade sig av undervisningen i Munkhyttans skola kom till största delen från torp och gårdar lydande under Hammarby bruk. Familjerna var ofta stora och barnens arbetsinsatser behövdes i hemmen.

Vid folkskoleinspektörens besök i skolan den 11 november 1883 var 49_ elever inskrivna. Av de 42 barnen som vid inspektionstillfället borde ha varit i skolan var 17 frånvarande l.

Är 1892 rapporterar lärarinnan Matilda Gustafsson att barnens sammanlagda frånvaro under året varit 175 dagar med giltigt förfall och 131 dagar utan giltigt förfall. I skolstyrelseprotokollet av den 17 mars 1894 fastslås att brist på kläder och skodon ej finge godkännas som giltigt skäl för uteblivande från skolan. Sådan frånvaro skulle genast av läraren anmälas till vederbörande tillsynsman vilken i sin tur hade att hos fattigvårdsrotemästaren begära hjälp i händelse att verklig fattigdom var för handen.

I dagboken antecknas år 1888 två av barnen som ”fattigvårdsbarn”. Kan den höga frånvaron förklaras med vad inspektör J E Jansson skriver i en rapport till domkapitlet där han säger sig vara bekymrad över den ojämna skolgången i Bergslagen? Han skriver att ”barnen tas hemma för att deras små kroppskrafter skall utnyttjas. Detta gäller även skolrådsmedlemmar”³_ Underlät föräldrarna att skicka sina barn till skolan var läraren skyldig att anmäla detta till uppsyningsmannen som i sin tur hade att kontakta föräldrarna. Hjälpte inte detta kallades målsman (fadern) att inför skolrådet förklara sig. Det framgår ej i protokollen att någon från Munkhyttans skola blivit kallad till skolrådet i detta ärende.

1 Folkskoleinspektörsberättelser 1861-1836, Domkapitlets arkiv.

2 Dagbok för Munkhyttans skola, Stadsskogsskolans arkiv.

3 Skolhandlingar Pastoratskartongen, Domkapitlets arkiv.

SKOLKORT FRÅN MUNKHYTTANS SKOLA 1903

Årskurs 6:

Ernst Pettersson	Munkhyttan
Johan Johansson	Hidingen
Ivan Nilsson	Hidingen

Anna Nilsson	Hidingen
Svante Johansson	Munkhyttan
Karl Karlsson	Hidingen
Nanny Eriksson	Bromsjö

Årskurs 5:

Erik Karlsson	Hidingen
Theresia Johansson	Munkhyttan
Lilly Hansson	Broinsjö

Gerhard Hansson	Bromsjö
Johan Pettersson	Lerdalen
Ester Jansson	Bromsjö
Edith Karlsson	Bromsjö

Årskurs 4:

Karl Bergsten	Skvatthammaren
---------------	----------------

Elisabeth Karlsson	Hidingen
Klara Larsson	Munkhyttan

Årskurs 3:

Emma Andersson	Skvatthammarshult
Ivar Karlsson	Bromsjö

Edit Karlsson	Bromsjö
Theresia Pettersson	Lerdalen

Lärare: Anna Berggren

SAMMANFATTNING

När folkskolan infördes i Lindes Bergsförsamling år 1847 bestämdes att skolorna av kostnadsskäl skulle vara ambulerande. Endast två examinerade lärare anställdes, för övrigt sköttes undervisningen av byskolemästare som saknade pedagogisk utbildning. Intresset för skolan var ute i rotarna ganska svalt. Många föräldrar underlät att skicka sina barn till skolan eller tog dem hemma delar av terminerna. Byskolemästarna var ofta missnöjda med sin arbetssituation och föräldrarna var ofta missnöjda med byskolemästarna. Efterhand skaffade sig rotarna skolhus och fick då en fast skola med egen lärare.

Munkhyttans rote fick sin fasta skola år 1864. Elevunderlaget var för lågt för en folkskola med utbildad folkskollärare, varför Munkhyttans skola kom att tillhöra gruppen mindre fast skola, senare mindre folkskola. En lärarinna undervisade samtliga i skolan inskrivna barn men på skilda terminstider. De flesta barnen gick sex år i skolan. De läste samma ämnen som barnen i de egentliga folkskolorna men hade kortare terminer.

På 1880-talet var barnantalet stort, över 40 elever var inskrivna i skolan. Det måste ha varit krävande att undervisa så många elever - uppdelade på fyra klasser - samtidigt i ett klassrum. Men de småskollärarinnor som arbetade i Munkhyttans skola tycks ha klarat sina åligganden väl. Lärarinnan Anna Barkman, omnämnes i inspektörsrapporten som ”väl lämpad att sköta en mindre skola med stort barnantal”. I hushörhörslängden står det antecknat vid hennes namn: ”utmärkt nit och skicklighet”.

I intervjuer - som av naturliga skäl endast kunnat ske med personer som gick i Munkhyttans skola efter år 1900 - uttrycks beundran för lärarinnornas undervisning. ”Man fick kunskaper så man klarade sig bra här i livet”.

BILAGA 1

Hur gick det sedan?

Munkhyttans skola efter sekelskiftet.

Det skedde inga större förändringar vad gäller skoltider och terminsundervisning förrän efter 1920. Då hade barnantalet sjunkit kraftigt, man tog in nybörjare endast vartannat år.

Skolan tillhörde skolform D1 enligt 1919 års undervisningsplan. Det innebar att alla elever i årskurs 1-6 undervisades samtidigt av en lärare (småskollärarinna).

Läsåret tog sin början i slutet av augusti och avslutades i mitten av juni. Skolhuset uppfyllde ej längre de krav som nu ställdes på skollokaler. Man började förhandla om indragning av skolan och överflyttning av eleverna till andra skolor.

Trots föräldrarnas kraftiga protester lades skolan ner från och med höstterminen 1931. Barnen skjutsades i omnibuss till Rya skola, som var den enda skola som kunde ta emot alla eleverna från Munkhyttan.

BILAGA 2

Intervjun skedde i januari 1990. Ester Wall avled i augusti 1991.

Utskrift av intervju med Ester Linnea Wall (Andersson), född den 29 september 1906.

Hon började i Munkhyttans skola år 1913.

Jag gick i Munkhyttans skola. Det var så att vi gick tre år i småskolari och fyra år i storskolan, så jag gick i skolan sju år på det viset. I småskolan gick man på somrarna, man började i april och slutade i september. Då började storskolan och pågick hela vintern till april. Så var det på den tiden.

Min första lärarinna hette Hilma Nilsson. Hon var snäll. Sedan fick vi en fru Andersson. Hon var från Skåne och hade varit inejerist. Men så hade hon fått ena handen borta och då vart hon lärarinna. Hon var bra hon också, men inte var hon som fru Nilsson!

Skolkaniraterna kom från Skvatthliaininarn, Hult (Skvatthammarshult), Kabo, Velamstorp, Broinsjö, Hållingsfallet och från stugor och torp låg i i skogen. Somliga hade lång väg att gå. Vi började skolan klockan åtta

och slutade klockan fyra. Då var det mörkt vintertid. Man var nog lite rädd, men värst tyckte jag det var för barnen från Hultet som skulle gå så lång väg genom skogen. Fast det var ju långt hit också till Västra Fallet där vi bodde. Fainiljeriia levde på skogshuggning och kolniilning. Kolet kördes i kolryssar till Dalkarlshyttan. Vi hade två milor. Som barn fick vi hjälpa till att vakta milorna. En gång hade vi en mila där det nu är en grusgrop. Jag gick förbi där när jag gick till skolan. En morgon fick jag se att lågor slog upp från inilan. Far hade gått ifrån och gått hem för att få lite mat. Jag vände och sprang hem och talade om för far att det slog ut lågor från inilan. Den dan korn jag för sent till skolan, men jag var ju rädd om fars mila. Långt efteråt, sen vi var vuxna, talade min skolkainrat Gunnar Gustavsson (han blev lärare i Fornaboda) om för mig att han mindes att jag kom för sent en gång.

Jag kommer ihåg när jag blev inskriven i skolan, då bjöd fru Nilsson min mamma på kaffe och för att ha något att göra började jag bläddra i en kokbok som lärarinnan hade.

Då sa fru Nilsson - Kan du läsa i den där boken, Ester? Jag satte igång och läste för jag kunde läsa när jag började skolan. Sedan lärde man sig mycket, man fick kunskaper så man klarade sig bra i livet. Man fick ljuda i skolan.

Det tyckte jag var så hemskt dumt. -

Sitta där och ljuda när man redan kunde läsa!

Vi skrev på griffeltavlor, något annat hade vi inte i småskolan. Och så torkade vi av med en hartasse. Den kunde nian få av någon jägare man kände. Hade man fått en hartass var man rädd om den. Kloriia klippte man bort och sedan var den bra att sudda med, mjuk och fin. Man hade också en vattenflaska och stänkte på griffeltavlan innan man torkade med tassan. I storskolaii hade vi väl några skrivböcker, men det var inte mycket med det.

Läseböckerna fick vi inte behålla, det var så fattigt så de inäste användas flera gånger.

Gymnastik fick vi ha i skolsalen och där hade flickorna slöjd för vi hade ju kvinnlig lärare. Pojkarna fick hjälpa till och hugga i skogen, det var arbete nog. Flickorna broderade dukar, jag minns inte att vi gjorde något annat på slöjden.

Vi fick ingen mati skolan utan det fick vi ta med oss. Jag vill knappt tala om vad min bror och jag hade med oss att äta. Det var under första världskriget och det var dåligt med mat. Min bror och jag rev potatis och strödde på lite salt och stekte potatisen i ugnen. Det hade vi sen med oss till skolan dan efter

och åt på smörgås. De andra barnen hade inte bättre matsäck de heller, kanske ett stekt ägg någon gång, men för det mesta såldes äggen i stan. Man behövde ju pengarna. En gång gräddade mamma en ärtmjölspannkaka åt oss men den var så hård så den kunde man köra rakt genom väggen. Men det var bara att äta det!

Det bodde en granne på Munkhyttegården. Han hade två pojkar. De var väl 14-15 år gamla. Vi hade rast och pojkarna tyckte väl att det var lite långsamt så Gunnar och en pojke från Bromsjö som hette Manne tog ihop och slogs med pojkarna från Munkhyttegården. Rätt som det var kom gubben ut från stallet, ilsken och med stor stör i högsta hugg. Han förstod väl inte att pojkar tar sig nappatag ibland. Men innan han hann fram var alla ungarna borta. Oj, vad vi blev rädda. Vi sprang åt alla håll och gömde oss, så när gubben kom fram fanns det inga barn att slå på. Det var synd om lärarinnan för hon fick sig ett uttag, men vi hörde inte om hon kunde svara för sig för vi hade ju sprungit och gömt oss. Jag minns inte att vi någonsin blev bestraffade av fru Nilsson. Vi var nog snälla.

En gång hade vi en ko som hette Helga. Mamma var tvungen att åka och hjälpa min stora syster i Löa. På middagen sa fröken till mig - Nu Ester ska du gå hem och mjölka Helga.

Jag fick fritt för att mjölka kon. Så var det då.

Mamma var städerska i skolan. Hon gick dit tidigt på morgonen och bar in ved och eldade. Jag fick följa med och hjälpa till att damma. Hon behövde inte skotta snö, vi trampade ner snön i stället.

Lärarinnan hade väl inte mycket till sommarlov. Hon var ledig på kvällarna och om sommaren gick hon ut i skogen och plockade bär. Hon kände sig nog ensam i skolhuset där hon bodde. Därför fick hon fönsterluckor på nedre botten.

De sista veckorna hade jag plats i stan så jag hoppade av skolan. Jag var nog lite brydd för jag fick inte vara med om min sista examensdag.

Intervjun skedde i januari 1990. Ester Wall avled i augusti 1991.

KÄLLFÖRTECKNING

Otryckta källor:

Lindes Bergsförsamlings skolrådsprotokoll 1847-1882

KIVb:1, KIVb:2, Landsarkivet Uppsala

Lindes Bergsförsamlings skolrådsprotokoll 1882-1937

Pastorsexpeditionen, Lindesberg

Handlingar rörande skolhusens övertagande för gemensam räkning

~

K2C nr 4 Pastorsexpeditionen, Lindesberg

Lindes sockens skolverksräkenskaper 1881-1884

Lindesbergs kommuns arkiv

Folkskoleinspektörsredovisning 1883, 1886 Västmanlands v:a inspektörsområde

Domkapitlets arkiv, Västerås

Förteckning över skolmateriel vid Munkhyttan 1886. Karta över skolhustomten Munkliyttan 1 1885. Handlingar angående skolans nedläggning. Ä

Redogörelse för skolhuset.

Länsskolnämndes arkiv, Örebro

Skoldagböcker, Munkhyttans skola åren 1888-1897, 1900-1918 och 1930-

1931

Stadsskogsskolans arkiv, Lindesberg

Handlingar angående skolor i Linde och Ramsberg

Lindesbergs museums arkiv, Lindesberg

Husförhörlängder, Lindes Bergsförsamling

Lindesbergs bibliotek, Lindesberg

Intervjuer med före detta elever vid Munkhyttans skola

Ester Wall (Andersson) född 1906

Aina Eriksson (Andersson) född 1921

Mary Lindeus född 1922